

ՏԱՃԿԱՀԱՅՔ

Տաճկահայ հասարակութեանը դեռ շարունակում է զբաղեցնել այն միևիթարական դէպքը, որ, շնորհիւ Պոլսի պատրիարքարանի բռնած խոհեմ ընթացքին և եռանդուն գործունէութեան՝ Կիլիկեան թեմերի համար կաթողիկոս ընտրուեցաւ Գեր. Սահակ եպ. Խաբայեանի նման կարող և հանրութեան համակրանքը վայելող մի արժանաւոր անձնաւորութիւն: Պետութիւնն այս անգամ հաստատեց այդ ընտրութիւնն, առանց առանձին խոչընդոտներ հանելու: Հաստատութեան «բէրաթն» արդէն յանձնուած է պատրիարքարանին և շուտով նորին Ամենապատուութիւնն իւր Աթոռը կուղևորուի ս. օծումն ընդունելու, որից յետոյ կանցնի Պոլիս ներկայանալու համար երկրի վեհապետին և խորհրդակցելու պատրիարքարանի հետ մի քանի կարևոր խնդիրներ և իւր հօտի կարիքների մասին:

Կիլիկիոյ աթոռն 1894 ից ի վեր թափուր էր, թեմական գործերն երեսի վրայ մնացած, մայր վանքն աղքատ և եկեղեցականներից շատերը մտաւոր թէ բարոյական կողմից շատ խեղճ: Ամէնքի յոյսը նորընտիր կաթողիկոսն է: Մի վստահութեամբ, որ Կիլիկիոյ թեմերից է և հանրային գործերին մօտիկ ծանօթ, «Սուրհանդակ»ի № 1172 և 1175ում երկու լուրջ յօդուածներով պարզում է հասարակութեան առաջ նախ, թէ ինչ է սպասուում նորընտիր կաթողիկոսից, և երկրորդ՝ թէ ինչ պէտք է անել Կիլիկիոյ և՛ նիւթապէս և՛ բարոյապէս ընկած վիճակը բարձրացնելու համար: Առաջին յօդուածով ցոյց է տալիս հետեւալ կարիքները.

Ա. Վանքին վերաշինութիւնը.

Բ. Միաբանութեան վերադարձութիւնը.

Գ. Ժառանգաւորաց վարժարանի մը հաստատումը.

Դ. Թեմերու մէյմէի տաճնորդ ընտրելով՝ բոլոր վիճակներու եկեղեցական կազմակերպութեանց լրացումը.

Ե. Վանքապատիան ինչքերու և կալուածներու վերստացումը և անոնց սեպհականութեան խնդիրն ապահով հիման վրայ դրուելն, թէ՛ վարչական և թէ՛ դատական եղանակով ու նորոգութեամբ կամ լաւ մշակութեամբ:

Երկրորդ յօդուածում մատնանիչ է անում դրամի և մարդու կարիքը: Նա հաշուել և եկել է այն եզրակացութեան, որ Կի-

լիկեան թեմերի վիճակն ըստ արժանւոյն բարեփոխելու համար նորընտիր կաթողիկոսն առ նուազն 10000 ոսկու (85000 ռ.) պէտք պիտի ունենայ և քանի որ Կիլիկիոյ ժողովուրդն աղքատ է ու այդ գումարի մէկ երրորդն անգամ տալու անկարող, մնում է, որ Կիլիկիայից դուրս գտնուած հայութիւնն աջակցէ: Երկրորդ կարելի առթիւ շեշտում է, որ Սսի աթոռը չունի իսկական միաբանութիւն: Եղածները տգէտ, ապիկար մարդիկ են, որոնք վերջին հանգուցեալ կաթողիկոսից դրամով գնել են իրենց վեղարները: Յօդուածագիրն այն կարծիքին է, որ այդ կարելքը լեցնելու համար պէտք է հոգեւոր կոչման հրաւիրել ըսն իսկ Կիլիկիայում գտնուած միջակ կրթութեան և միջակ տարիքի տէր մարդկանց, մինչև որ ժառանգաւորաց վարժարանը, որի գոյութիւնն իրաւամբ անհրաժեշտ պահանջ է համարում Կիլիկիոյ համար, հասցնէ նորերը:

Յօդուածագիրն ի վերջոյ խօսում է Պոլսի պատրիարքաւորանի, Մայր Աթոռի և նորընտիր կաթողիկոսի ապագայ յարաբերութեանց մասին և յոյս է յայտնում, որ թէ պատրիարքարանն և թէ Խաբայեան սրբազանն ամէն ջանք դորձ կդնեն արդարացնելու հասարակութեան վստահութիւնն ու տեղի չեն տայ այնպիսի հակառակութեանց, որոնք և՛ վնասակար ելան և՛ նսեմացրին հանգուցեալ Քէյֆսիզեան կաթողիկոսի անունը:

— «Վեհ. Սուլթանը բարեհաճած է Ա. կարգի Մէհիտիէ պառտւոնշան շնորհել Կիլիկիոյ նորընտիր Կաթողիկոս Տ. Սահակ Սրբազանին: Կայսերական այս բարձր շնորհը Պատրիարքարանի կողմէ հեռագրով հաղորդուեցաւ Ն. Ամենապատուութեան»:

«Արարատ»ի անցեալ համարում յիշել էինք, որ Կ. Պոլսի հայաբնակ թաղերից մեծ մասում գոյութիւն ունին աղքատախնամ ընկերութիւններ: Բերա թաղի աղքատախնամն իր կոչումն ըմբռնել է աւելի լայն մոքով քան միւսները: Սա իր ծախքով պատրաստում է հիւանդապահոճիւններ, որոնք իրանց են մատուցանում հասարակութեան: Անցեալ 1902թ.-ի Դեկտ. 15-ին տեղի է ունեցել յիշեալ թաղի աղքատախնամ ընկերութեան գրասենեակում վերջին ընթացաւարտուհիների հարցաքննութիւնը, որ «Սուրհանդակ» թերթն այսպէս է նկարարագրեալ հարցումներ ըրաւ շրջանաւարտներուն, թէ ի՞նչ է այրումը և իր դարմանը, վերքերը ի՞նչպէս պէտք է դարմանել,

լի՛նչ տեսակ գործիքներով մորթային ներարկում կըլլայ, ի՛նչ է «Ֆրաքթիւրը» և քանի՞ տեսակ, և որոնք են իր ախտանիշերը, արիւնը ի՛նչպէս պէտք է առնել և որ պարագային են. ևն. որոնց պէտք եղած պատասխանները տրուեցան: Յետոյ կարգաւ Տըդ. Չիլինկիրեան էֆ. բնախօսական և անդամադննական ճիւղին, այն է մարդակազմութեան վրայ, Տըդ. Մասիս առողջաբանութեան մասին հարցումներ ըրին և դեղագործ նարկիկէճեան էֆ. դեղագործական ճիւղը հարցաքննեց,— թէ բժիշկին պատուէրները ի՛նչպէս պէտք գործադրել և թէ բժիշկի չեկած հիւանդի մը անհրաժեշտ դարմանները ի՛նչ են, ևն: Շրջանաւարտները, որոնք իրենց սպիտակ գոգնոցներով ճշմարիտ հիւանդապահուհիի տեսք մը կը ներկայացնէին, կը պատասխանէին բոլոր իրենց եղած հարցումներուն:

Հարցաքննութիւններէն ետքը կատարուեցաւ վիպականներու բաշխումը: Տըդ. Աճէմեան պէյ բանախօսութիւն մը ընելով՝ նախ շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր ներկաներուն, պատուած ըլլալնուն համար այս համեստ հանդէսը: Յետոյ ըսաւ. «Ներկայ շրջանաւարտները վեց ամիս հիւանդապահութեան տեսարանը, և վեց ամիս ալ Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցին մէջ գիտական տեսակէտով թէ ներքին և թէ արտաքին հիւանդութեանց գործնական փորձերը սորուելով կը ներկայանան: Ասկէ առաջ Տիկին Մատակեանի ձեռքով հիւանդապահութեան դասընթացքի մը հաստատման ծրագիրներ կային, բայց անոր յաջողութեան վրայ տարակուսողներ եղան և երբ առաջին շրջանաւարտները տրուեցան և հայ մամուլը ծանոյց ժողովուրդին, ամէն կողմէ խնդրանքներ տեղացին հիւանդապահուհիներ ուղեւորվ. հասոնք իրենց կանչուած տունները գացին և իրենց անձնուէր ու գործնական ծառայութիւններով ոչ միայն հիւանդները, այլ և տանը մէջ գտնուողները գոհ թողուցին, հիւանդին հանդէպ իրենց ունեցած օգտակար ծառայութեանց համար, և լիուրի վարձատրուեցան: Ահաւասիկ այս նորերն ալ ճիշդ անոնց նման՝ պատրաստ են աշխատելու ուր որ կանչուին: Աղքատախնամս կուզէ ընդարձակ գործունէութեան շրջան մը ունենալ: Բերայի աղքատախնամը իր դիրքով և գիւրութիւններով ամենէն փառաւորն է իր պաշտօնավարութեան մէջ, բայց պէտք է ըսենք թէ հասոյթնիս նուազ է: Թէև Բերայի թաղը կօգնէ, բայց այս օժանդակութիւնը մեծամասնութենէն չէ: Աղքատախնամս՝ որ լուին կաշխատի յօգուտ աղքատին, ըստ արժանւոյն ոչ ճանչցուած և ոչ ալ գնահատուած է. քարոզիչները պէտք է միշտ յիշեն Աղքատախնամին գործունէու-

Թիւնը իրենց քարոզներուն մէջ, հայ մամուլը պէտք է ներկայացնէ զայն միշտ, որքան է գրագէտներն ալ նպաստեն. ասոնցմով միայն կրնայ Աղքատախնամ բարդաւածման շրջան մը ըզրոյել և օգտակար ծառայութիւն մը մատուցանել: Կը յուսամ թէ այս առաջարկս սիրայօժար կընդունուի»:

Տեղ. Աճէմեան պէյ յետոյ շրջանաւարտներուն դառնալով, յորդորական մը ուղղեց անոնց, ըսելով թէ իրենք այսուհետեւ բժշկական մարմնոյն անդամները կը սեպուին և թէ պէտք չէ վախնան ոչ միայն հիւանդութեանց դարձահոտութենէն, այլև տարախոխիկ հիւանդութիւններէն, և իրենց յանձնուած հիւանդներուն նկատմամբ պաշտօնին կիրառութեան մէջ զանցառութիւն չընեն: Յետոյ ոտքի ելաւ նախագահ սրբազանը Տ. Հմայեակ եպ. և գոհունակութիւնը յայտնելով այսպիսի դաւանութեան մը՝ մեղի համար նոր, հաստատուած ըլլալուն և թուելով անոր ընձեռած ու ընձեռելիք օգուտները, պարզեց Աղքատախնամին վիճակը և շնորհակալութիւն յայտնեց այն բժիշկներուն՝ որոնք թէ աղքատ հիւանդները կը դարմանեն ձրիաբար և թէ այս նոր դասընթացքին յաջող ելք մը ունենալուն համար ջանք չեն խնայեր, զոհելով իրենց ժամերը. և բարեմաղթութիւններ ընելով վերջացուց խօսքը, ու պահպանելով մը փակեց այս հանգէսը: Յետոյ շնորհաւորութիւններ եղան Տեղ. Աճէմեան պէյի, և միւս աշխատողներուն: Աղքատախնամի սրահին մէջ թէյի ճոխ սեղան մը պատրաստուած էր ուր հրաւիրուեցան ըզրոյ ներկաները: Ահաւանիկ այս տարուան շրջանաւարտ հիւանդապահուհիներու ցանկը՝ որոնք վկայական ստացան երէկ. — Տիկ. Սանդուխտ Տէր Մատթէոսեան, Տիկին Էֆտիկ Համամճեան, Տիկին Յուզիտայ Գրիգորեան, Տիկին Սանդուխտ Գաղաղեան, Օր. Վիքթորիա Փափաղեան, Օր. Մաքրուհի Մանուկեան, Օր. Բրաբիոն Քէօմիւրճեան, Օր. Բերուդ Մէնէշեան, Օր. Զարուհի Ռափայէլեան:

«Յիսուս մանուկ»: Կ. Պոլսի Ամեն. Սրբազան Պատրիարքը այս անունով մի նուիրատուութեան սկիզբը դրեց անցեալ տարի: Այս տարի Ս. Ժննդեան տօնի առթիւ մի պատրիարքական սրբատուոյ կոնգակով նա ժողովրդին յիշեցնում է այդ նուիրատուութեան կարիքը և հրաւեր կարդում, որ ամէն ոք ըստ իւր կարողութեան մասնակից լինի: Եւրաքանչիւր նուիրատու ուղարկում է մի «ողջունի օրհնագիր»:

Կ. Պոլսի ազգային հիւանդանոցի եկամտի աղբիւրներից մէկն էլ պարզ և ընդարձակ օրացոյցների հրատարակութիւնն է,

որից անցեալ 1902 տարուայ ընթացքում գոյացած շահն 500 ոսկուց (4250 ր.) անցնում է:

Նոյն հիւանդանոցի օգտին բացուած մի հանդանակութեան շնորհիւ ներկայ տարուայ սկզբին ստացուել է 23543 զուրուշի (մօտ 1883 ր.) նպաստ:

Պոլսահայ հասարակութիւնն հաստատ պահելու համար գթութեան ու խնամքի այս յարկը՝ ստեղծել է եկամուտի այնպիսի աղբիւրներ, որոնք արժանի են ամեն դովեստի և քաջալերութեան: Այժմ Կ. Պոլսում հետզհետէ վերանում է ննջեցեալի դագաղը ծաղիկեպսակով դարգարելու, ինչպէս և նորապրակ ամուսններին ծաղիկեփունջ նուիրելու սովորութիւնը: Դրանց փոխարէն՝ ի նշան ցաւակցութեան լինի թէ խնդակցութեան՝ նուիրում են մի ո՛ր և է գումար ի նպաստ այն հաստատութեան, ուր պատասպարուած են իրանց հազարից աւելի անպաշտպան եղբայրներն ու քոյրերը: Հոգաբարձութիւնն ամէն անգամ իր ստացած նուէրն յայտնում է հասարակութեան մամուլի միջոցով:

Այս կարգի մի աղբիւր էլ այն նուիրատուութիւնն է, որ անում է հասարակութիւնը Ս. ծննդեան ու դատիկի տօներին՝ իրար այցելելու պարտականութիւնից աղատ մնալու համար:

Ուրախալին այն է, որ մինչ այս սովորութիւններն սկզբում շատերին զարմանք և դժկամակութիւն էին պատճառում, այժմ քանի դնում ընդհանրանում է բազմահայ քաղաքի հասարակութեան բոլոր խաւերում:

Լրագիրներին մէջ լոյս տեսած հեռագիրներով և մասնաւոր նամակներով Կ. Պոլսից ստացուեցաւ այն խիստ տխրալի և սարսափեցուցիչ լուրը, թէ Ծննդեան տօնի օրը պատարագիչ Ամեն. Մաղաբիւս Պատրիարքի վերայ, ատեան իջած և ժողովրդի միջից թափոռով անցնելու ժամանակ, մի հայ պատանի՝ ատրճանակի կրկնակի հարուածներ է արձակում, որից մէկը վերաւորում է Սրբազանի ուսը: Նորին Ամենապատուութեան անմիջապէս դուրս են տանում բժշկական օգնութիւն հասցնելու համար. պատարագը շարունակում է մի քահանայ և Զորհնեայ հանդէսը կատարում է Գեր. Գէորգ եպ. երկցեան: Մանրամասնութիւններ և ստոյգ տեղեկութիւններ Պատրիարք Սրբազանի առողջական վիճակի մասին ուշ ստացուեցաւ և յայտնուեցաւ, որ վէրքը բոլորովին անվտանգ էր եղել:

Թորախաղի ակտը, որ այնչափ մարդոց թէ նիւթական և թէ բարոյական անանկութեան պատճառ է լինում՝ գծախտաբար տաճկահայ գաւառներում ևս տարածուում է, որտեղից ամէն օր կարելի, թշուառութեան ձայներ են լսուում: Ձմռան կաճաքը Հայաստանի խուլ անկիւններից մէկն է, որ պարբերական գիմումներով օգնութիւն է հայցում Կ. Պոլսի պատերաբարանից կրթական գործի համար: Այդ նոյն Ձմեռակազի թղթախաղի անձնատուր լինելու կսկծեցուցիչ նկարագրութիւնը տալիս է «Սուրհանդակ»ի (№ 1185) թղթակիցն այս մի քանի խօսքերի մէջ. — «Ձմեռակազի բոլոր համայնքը սա գարշելի թղթախաղի մոլութեան դոճ գացած է: Առաւօտէ մինչև երեկոյ սրճարանէ սրճարան խաղի շուրջը թափառելէ վերջ, երեկոյեան ժամը մէկին կը սպասեն, իւրաքանչիւրը իր օրուան կարգը եղող տունը կերթայ թրիւր խաղալու»:

— Գարնայեան որսանոցին նուիրել է 200 ոսկի (1700 ռ.) Մանչէսթրի վաճառականներից պ. Աբամ Կարադէօղեան: Մի բարեսէր տիկին էլ, որ յանձն է առել միևնոյն որբանոցի վերաշինութիւնը, տարածուած լուրերին նայելով՝ նոյն գերդաստանից է՝ տիկին Երմոնէ Կարադէօղեան:

— Կ. Պոլսի Մայր եկեղեցու նորոգութիւնն արդէն աւարտած է. բացի 20 ոսկու օժանդակութիւնից, որ ժողովուրդն է ցոյց տուել, մնացած բոլոր ծախսն հոգացել է Միհրան էֆ. Սմբատեան: Վերջինիս եղբայրն էլ՝ Մանուկ էֆ. Սմբատեան, յանձն է առել միայն իւր ծախսով նորոգել տալու Կասիմփաշա թաղի Ս. Յակոբ եկեղեցին. նորոգութիւնն արդէն սկսել են:

— Վերջերս վախճանած այրի տիկ. Մաննիկ Տալուտեանն Արմաշի դպրեմանքին կտակել է 200 ոսկի:

— «Սանասարեան վարժարանի Խնամակալութիւնը կկորհրդէ գաղցի վարժարանին տեղափոխութեան խնդրին վրայ: Վարժարանը Խարբերդ փոխադրուելու դժուարութիւններուն առջև, կկորհուի Սեբաստիա հաստատել զայն և պատրաստուած յատակազիծերը նկատողութեան առնելով, Պատրիարքարանէ գրուած է Սեբաստիոյ Առաջնորդին՝ Ս. Նշանի հողերէն դուրս ուրիշ ծախու հողեր գտնել և տեղեկագրել Պատրիարքարան: Ս. Նշանի մօտ գտնուած դետին մը յարմարագոյնը կնկատուի. այսու հանգերձ Սեբաստիայէն պատրաստուած մանրամասն տեղեկագիր մը պիտի ղրկուի Պատրիարքարան:

— Երուսաղէմէն Տ. Գէորգ Սրբազանի հասած հեռագիր մը կը գուժէ արգիւնաւոր միաբաններէն Տ. Անդրէաս վարդապետ Միւրջայեանի վախճանը, ընկի Բաղէշցի: Հանդուցեալը Պաղեան

ճարտարապետներուն քով բաւական տարիներ ծառայելէ ետքը՝ քանի մը հարիւր ոսկիով երուսաղէմ դացած և միաբան եղած է. յետոյ Իդմիլըցի հոգեւոյս Տ. Յովհաննէս Պատրիարքէն վարդապետ ձեռնադրուած է: Երկար ատեն լուսարարութեան պաշտօններ վարած է Ս. Աստուածածին և Ս. Յարութեան Տաճարներուն մէջ. նաև երկար ատեն Եաֆայի մէջ տեսչութեան պաշտօն վարած է Տ. Եոպի Պատրիարքին օրով: Հանգուցեալը իր դամբարանը իր ձեռքով պատրաստած է եղեր: Կը թողու բաւական կալուածներ երուսաղէմի վանքին՝ իր խնայողութենէն աւելցուցած:

— Բեդերսպուրիի մէջ վախճանած Օր. Աննա Եղեանց 1897 թուականէն ի վեր Կարնոյ Կարմիր վանքին մէջ հաստատուած որբանոցին կը սատարեր և 50 տղայ որդեգրեր էր, և տարուէ տարի 250 ոսկի կը վճարէր Որբանոցին խնամակալութեան: Հանգուցեալը Բեդերսպուրիի մէջ, նոյն որբանոցը բարելաւելու համար, Տիկնանց խնամակալութիւն մը կազմած էր: Իր դորժունէութեան շնորհիւ այսօր 500 ոսկի պատրաստ կայ եղեր իր մեռնելէն վերջը երկու տարի ևս կանգուն պահելու համար Որբանոցը: Այս մահուան առթիւ Կարնոյ առաջնորդ Զաւէն Վ. Կարմիր վանուց մէջ Ս. Պատարագ մատուցեր և հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեր է:

— Ելմտական նախարարութիւնը 22,500 դրուշի գումար մը յանձնեց Պատրիարքարանի, Ծնունդի առթիւ Կայս. կառավարութեան կողմէ աղքատաց յատկացուած գումարին հաշուէն:

— Հուրիկեան Յովհաննէս վարդապետ, որ Հայ—հռոմէականութենէ Հայ. Եկեղեցւոյ ծոցը դարձած և յետոյ վերստին Հայ—հռոմէական դարձեր էր, և վերջերս ալ Ալաշկերտ զրկուած էր հովուական պաշտօնով, Պայազիտի Առաջն. Տեղապահ Տ. Էմմանուէլ Վրդ. ի ղեմելով, միջոց մը խնդրեր է, որպէս զի կարելի ըլլայ վերստին Հայ. Եկեղեցւոյ վարդապետ դառնալ:

— Մշոյ Պատրիարքական Փոխանորդ Տ. Խոսրով Ծ. Վրդ. Պէհրիկեան Բաղէշ դացեր է Վսեմ. Կուսակալին հետ անձամբ տեսնուելու համար: Տ. Խոսրով Վրդ. կգրէ Պատրիարքարան թէ այդ առթիւ այցելած է Թէղուտի Ս. Յովհաննէս Վանքը, որուն դերքը սիրուն, բայց չէնքն այնքան խարխուլ է, որ եթէ անմիջական նորոգութիւն մը չըլլայ, տարիէ մը բոլորովին աւերակ պիտի դառնայ: Այդ վանքին Վանահայրն է Տ. Յակոբոս Վրդ., 95 տարեկան ծերունի մը, որ բնականաբար չի կրնար օգտակար ըլլալ նոյն Վանքին: Տ. Խոսրով Վրդ. Ս. Պատրիարքին ուշադրութեանը կ'յանձնէ յիշեալ Վանքին մասին տնօրինութիւն մ'ընել: